Ingrid Cezarina-Elena **BĂRBIERU**
doctorandă, Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu

LUMEA PERIFERIEI CITADINE ÎN ROMANUL „COANA TRUDA" DE VICTOR PAPILIAN

„Coana Truda" este unul dintre cele mai închegate romane ale lui Victor Papilian. Publicat în 1988, romanul prezintă o frescă puternic individualizată a epocii interbelice româneşti, prin ilustrarea periferiei Bucureştilor de odinioară. Victor Papilian deține meritul de a construi tipologii ale unor personaje puternic individualizate, prin utilizarea tehnicii detaliului semnificativ, lumea romanescă rezultată din îmbinarea acestor elemente menționate, fiind stăpânită în egală măsură de doua instincte primordiale: eroticul primar şi parvenitismul. Lucrarea de față își propune să prezinte spațiul ficțional construit de autor, să identifice mecanismele interioare care animă instinctele personajelor şi mai ales să ofere o perspectivă asupra diversității fenomenelor literare interbelice.
Cuvinte cheie: periferie, instinct, tehnici literare, arhitectura romanului, Victor Papilian

"Coana Truda" novel is one of Victor Papilian's best written novels, published in 1988, represents a strong, personalized fresco of the Romanian interwar period, displaying the Bucharest's suburb of the time. With a prominent preference towards the construction of typologies, as well as to illustrate the significant detail, Papilian manages to offer a highly individualized Romanesque world, in which there are two prevailing instincts: the primal eroticism and the parvenitism. The present paper aims to present this fictional space build by the author, identifying the inner mechanisms that animate the characters' spiritual tendencies and to provide insights regarding the diversity of the Romanian interwar literary phenomena.
Key words: suburb, instinct, literary techniques, the novel s architecture, Victor Papilian

Ca scriitor, renumitul anatomist Victor Papilian se impune în perioada interbelică printr-o proză a experimentului literar care debutează în acelaşi mod şi în profesia sa de medic, acut şi insolit. Proza sa se înscrie în dinamica experimentelor literare interbelice, dar păstrează desigur modul unic de raportare al scriitorului cu sine însuşi şi cu lumea înconjurătoare. Discutăm în acest caz de influența naturalistă, influența gândirismului, tendința spre satiră şi caricatură: „Ca medic, e tentat să dezvăluie ascunzişurile tainice ale sufletelor, tentația omului spre autodistrugere şi meschinărie. Unde sunt depozitate atâtea rezerve de ură şi invidie în om, de unde provin ele, care este natura raporturilor lui cu semenii? Îl interesează în primul rând egoismul uman, dorința de parvenire, de sacrificare a intereselor altuia pentru propriile sale interese." [1, pp. 62-63]

Primul roman al lui Victor Papilian, *Ne leagă pământul*, apărut în 1926, este o frescă veridică a societății româneşti din perioada neutralității şi a Primului Război Mondial, scriitorul fiind preocupat de condiția umană şi de sensurile ultime ale existenței. Modernismul romanului se remarcă prin utilizarea tehnicilor utilizate de marii romancieri ai secolului XX: Proust (memoria involuntară), Joyce, Woolf (fluxul conştiinței), Gide (punerea în abis), etc.

În credința celor şapte sfeşnice, din 1938, un „roman fluviu în care conştiința mistică e doar un prilej pentru o dezbatere pur tipologică: aceea a arivistului" (cf. Mircea Popa). Şi acest roman este construit pe direcția realismului instaurat de Balzac şi Stendhal, inclusiv modalitățile de construcție a personajelor. Romanul nu are însă un fond mistic, subliniază Mircea Popa: „E romanul ridicării şi prăbuşirii unui arivist, un roman perfect încadrabil în linia tradițională a genului, începând cu N. Filimon şi terminând cu L. Rebreanu. Eroul romanului constituie una dintre realizările de seamă ale scriitorului şi chiar ale prozei noastre în general, în care cu greu mai găsim astfel de caractere monstruoase, care îmbină atât de desăvârşit umilința şi răzbunarea, pioşenia şi abjecția, linguşeala şi infatuarea, disprețul şi adorația, cinismul şi sinceritatea." [1, p. 70]

Fără limită, din 1937, se impune prin sondarea unui mediu modern, fiind „romanul unei regresiuni de ordin moral." [1, p. 76]. După cum am afirmat anterior, modernismul prozei lui Victor Papilian se înscrie, după cum afirmă şi Mircea Popa, „în aria de preocupări a literaturii interbelice româneşti (în sensul europenizării şi citadinizării ei), fiind cel mai modern şi mai actual dintre romanele lui Victor Papilian. Tentația frescei, deşi nu e omisă cu desăvârşire, prin încercarea de a surprinde o diversitate de tipuri: intelectuali, profesori, poeți, medici, muzicieni, avocați, muncitori, suferă o reducție considerabilă, scriitorul fiind interesat să facă întâi analiză psihologică şi apoi să nareze." [1, p. 76]

Mircea Popa aduce în discuție şi un roman mai puțin cunoscut, *Chinuiții nemuririi*, care este un „roman al formației, al pregătirii unei întregi generații de tineri medici pentru profesiune şi pentru viață. În acest sens, el poate fi socotit drept unul din primele noastre romane cu subiect din viața medicală." [1, p. 80] Mediul medical este surprins şi analizat dintr-o postură critică şi ironică. Toate mecanismele interioare ce animă resorturile unui astfel de mediu sunt surprinse în detaliu, de la celebra luptă dintre generații şi până la ambițiile mărunte ale ființei umane.

În opoziție cu lumea medicală, citadină, Victor Papilian a descris şi lumea mahalalei în romanul *Coana Truda*, reprezentând o adevărată frescă socială a Bucureştiului interbelic. Animată de numeroase instincte primare, de decădere, de fiziologic şi de aspirații mărunte, lumea larvară a mahalalei Melcului este construită extrem de omogen de la un capăt până la celălalt. Lume stăpânită „de două instincte primordiale: instinctul proprietății, care declanşează bătălia testamentelor în jurul moştenirii Coanei Truda şi instinctul erotic, mult mai dominant, care răvăşeşte şi dezbină comunitatea" [1, p. 94], mahalaua Melcului este permanent zbuciumată de glasul nestăvilit al instinctului primar. La fel ca toate celelalte romane ale sale, şi acesta este „plin de o trepidație epică bogată, de viață colcăitoare, de pasiuni, intrigi, întemeieri şi desfaceri de cupluri, viață pe față şi viață secretă, combinații de culise şi un permanent zgomot de fond care e dat de *gura lumii*, bârfa mahalalei." [1, p. 95] Rămâne o chestiune

insuficient lămurită dacă o temă sordidă, cum este cea a mahalalei, poate constitui suport al unor romane care să merite a constitui pretextul studiilor de caz. Privită mai îndeaproape o astfel de temă pare a-i molipsi pe romancierii interbelici prin micimea orizontului interior al actanților.

O primă constatare vizează interesul scriitorului pentru viața clocotitoare care pulsează în fiecare eveniment descris şi în fiecare personaj al romanului, care a făcut din el o frescă vie şi fidelă a Bucureştiului interbelic, devoalată cu fiecare detaliu expus de către narator. De la intrigi, la pasiuni şi evenimentele din culise, ori la bârfe, secrete şi picanterii, romanul oferă un extraordinar freamăt epic, o aglomerare de detalii şi întâmplări care mențin cititorul conectat permanent la text. Pe fundalul tuturor acestor întâmplări se află veşnica „gură a lumii" care taxează vehement toate pornirile obscure, dar care nu reuşeşte să le şi inhibe. Toate personajele romanului sunt prizonierele acestor porniri sufleteşti şi / sau instincte, a căror forță tinde să le acapareze întreaga existență, devenind mobiluri complete ale vieților acestora. După cum am amintit anterior, este vorba de două instincte puternice cu impact direct (şi de cele mai multe ori nefast) asupra personajelor: erotismul şi parvenitismul, ecuație în care am putea include şi instinctul de perpetuare, de asigurare a urmaşilor unei generații.

Preferința pentru o „critică analitică", atentă la inflexiunile textului, căutarea semnificației în ceea ce opera „ascunde", pasiunea pentru substrat, sunt evidente în varianta pentru care a optat Mircea Popa. Aşa se explică intenția de a prezenta mahalaua papiliană ca pe o lume vegetativă, un mod de „trăire larvară a vieții", deşi există şi dorințe de a „accede către mai sus" cu ajutorul politicului, de a creiona, în fine „apanajului puterii materiale, a moştenirilor şi a pozițiilor sociale". Deşi şansele de a accede la un statut superior există, majoritatea personajelor eşuează, fiind înfrânte de propria neputință de a-şi depăşi condiția. Deşi există numeroase tentative de accedere la un mediu superior, ambițiile mărunte ale personajelor rămân supuse slăbiciunilor, nimicniciei care le caracterizează prin simplul fapt că sunt locuitori cu drepturi depline ale mahalalei Melcului. De cele mai multe ori accederea se face prin tertipuri, înşelătorii, minciuni şi abuzuri, izbăvirea morală provenind dintr-un licăr al conştiinței, dintr-un unic moment de luciditate în care sufletul se mântuieşte de toată pătimirea.

Ceea ce se remarcă cu precădere şi la mahalaua descrisă de Victor Papilian este această autonomie a toposului, omogenitatea spațiului mahalalei Melcului, care se organizează şi se desfăşoară după rânduieli proprii, pentru că nu le putem denumi reguli, legi sau principii, iar de această dată nu putem vorbi strict de o opoziție centru / periferie, ci despre o ignorare a periferiei de către centru. Aşa cum clasa burgheză reprezentată de inginerul Tani Rovența şi de către Emilia, se distanțează ignorând lumea periferiei în care îşi duce existența sora sa, Coana Truda, tot aşa şi centrul îi permite periferiei să se organizeze

independent, constituindu-se astfel o lume vegetativă, o lume a instinctelor primare, o lume decăzută şi distanțată de tot ceea ce reprezintă burghezia.

Mahalaua Melcului este construită aproape exclusiv prin redarea modului de percepție pe care îl practică personajele atât cu ele însele, cât mai ales unele cu celelalte. Optica personajului este optica „gurii lumii", acea voce neobosită şi veşnic animată de noi şi noi perspective asupra unor evenimente banale. În timp ce fiecare personaj în parte îşi poartă propriile bătălii interioare, „gura lumii" veşnic înverşunată construieşte noi şi noi ipoteze asupra situațiilor asemănătoare pe care le întâlnesc personajele de-a lungul propriului traseu. De pildă, personajul eponim al romanului, Coana Truda, este prezentată în primă instanță exclusiv prin ochii soțului său, Florică pantofarul: „Ce trup păcătos are Coana Truda. Pe vremuri era femeie în putere, cu fața plină şi şoldurile tari, iar acum e numai pielea şi oasele. Lui Florică i se face scârbă. Bine că boala şi vârsta n-o mai îmbie la dragoste." [2, p. 98] Astfel, cu ajutorul mărturiei personajului, portretul fizic şi moral al Coanei Truda este expus cititorului, care identifică astfel cele mai importante trăsături ale personajului eponim: Coana Truda suferea de o boală necruțătoare, deducem noi datorită trupului slăbit, dar care se pare că izvorăşte dintr-o hibă sufletească şi trupească din tinerețe. Această opinie ni se va confirma în capitolul următor, în care vocea naratorială va conchide: „Coanei Truda nu îi pot ieşi din minte acei ochi de peruzea şi acel trup de atlet. I-a fost amantă timp de un an, până ce Stan s-a dus la armată, şi îi este şi acum, fiindcă în viața ei a cunoscut mulți bărbați, dar pe nici unul nu-l cheamă şi de nici unul nu se lipeşte mai cu drag ca de fostul servitor. ... E atât de frumos, încât nu îşi mai simte mâinile, picioarele, totul a devenit imaterial, uşor, chiar şi trupul i-a devenit de aer... Nu mai are trup. Şi în această dulceață de feerie parfumată, coana Truda adoarme." [2, p. 102]

Spre deosebire de Coana Truda, Florică pantofarul, soțul său mai tânăr cu zece ani, se bucură în prezent de numeroase aventuri erotice, profitând de faptul că soția sa era suferindă: „Florică simte frigarea unui junghi prin lingurică. […] El simte cum sângele i-a pierit din obraji. […] Florică rămâne năuc. A mințit. Nici urmă de servitoare. Numai ca să-şi bată joc de el. Florică e nebun. Nebun de umilință şi nebun de poftă. Cele mai smintite simțiri se ciocnesc în el." [2, p. 150]. Vocea naratorială se identifică cu gândurile personajului, creând un fel de monolog interior al unui martor ascuns al evenimentelor. Naratorul pătrunde în interiorul celor mai profunde resorturi intime care animă gândirea şi sufletele personajelor, disecând cu precizia unui chirurg, toate instinctele şi poftele pe care şi le reprimă acestea.

Un alt exemplu este cel al Filaretei şi al Eugeniei, asemănătoare ca fire, cele două femei iubesc, construindu-şi lumi distincte cu ajutorul propriei imaginații: „Înserarea se lăsase grabnic şi pomii începeau să-şi piardă contururile. Liniştea, depărtarea oraşului şi viața care fremăta tainică, în iarbă şi pomi, parcă-i purta legănat, iar luminile stelelor, ce apăruseră pe cer, le duceau paşii. În depărtare, zgomotul capitalei mărea liniştea. Filareta nu ştia ce să mai

facă de atâta fericire." [2, p. 153]. „Dar fericirea nu-i lipsită de griji. Cât noroc şi câtă linişte a dezlănțuit în ea... Dar şi câtă nelinişte. Linişte şi noroc, când sunt laolaltă; nelinişte când sunt despărțiți. Lucrează, dar e cu gândul la el. O clipă dacă are răgaz şi-l închipuie, îi vede buzele, mâinile ... Întreaga zi se desfăşoară pe urzeala de frumoase plăsmuiri: linia ferată, florile, noaptea înstelată. […] Dar grijile? Se gândea cum să facă să fie mai bine. Să-l aducă oare lângă ea? Gândul, oricât ar fi de ispititor, o înspăimântă. Acum nu e vorba de confidențe; primejdia e şi mai mare. Pentru întâia oară se teme de celelalte fete. Sunt atât de îndrăznețe, ba chiar neruşinate. Şi nu ştie ce să facă: să îl aducă sau nu ..." [2, p. 167]. Fin cunoscător al sufletului omenesc, Papilian reuşeşte să pătrundă în interiorul conştiinței femeieşti şi îi disecă toate profunzimile, ilustrând o fațetă verosimilă a modului de percepție feminin.

Mahalaua lui Papilian, la fel ca cea a lui G.M. Zamfirescu, este o lume decăzută, o lume a instinctelor, a impulsurilor, a mizeriei şi a bolii, o lume vegetativă în care şansele de aspirație există, dar, spre deosebire de mahalaua lui G.M. Zamfirescu, cea a lui Papilian nu reuşeşte să acceadă nimicniciei şi slăbiciunii care o caracterizează. Singurele aspirații reprezintă tot hibe morale: parvenitismul, goana după averi, instinctul erotic, instinctul de perpetuare. Din punctul nostru de vedere, proza lui Papilian nu poate fi astfel încadrată într-o formulă narativă fixă, dar nici înscrisă în registrul curiozităților literare, opțiune confirmată în acest sens de argumentele oferite de I. Negoițescu cu privire la cele trei axe principale pe care se desfăşoară proza lui Papilian: estetism, psihologism şi religios. Operă complexă tematic, diversă ca tehnică şi experimentare narativă, proza lui Victor Papilian este unică nu prin utilizarea numeroaselor procedee narative, ci prin însăşi abordarea integrată a acestora. Rezultatul este un corp unitar, autentic, prin însuşi alcătuirea sa, formația de medic a lui V. Papilian, experiența din sfera medicinii umane, precum şi deschiderea pe care o manifestă către experiment relevă o personalitate complexă, orientată către nou, ceea ce se transpune inevitabil în posibil şi ficțional.

Referințe bibliografice:

1. Mircea, Popa, *Victor Papilian. Eseu monografic*, Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2008.
2. Papilian, Victor, *Coana Truda şi nuvele bărbiereşti*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1988.